

3. Белоусенко П.И. О происхождении и сущности некоторых фразеологизмов в русском и украинском языках / П.И.Белоусенко // Филологические науки. – 2003. – № 3. – С. 113-118.
4. Зубець Н.О. Мінімальні ідіоми в українській мові: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук зі спец. 10.02.01 – українська мова. – Дніпропетровськ, 1997. – 170 с.
5. Коваль В.И. Восточнославянская этнофразеология: деривация, семантика, происхождение / В.И. Коваль. – Гомель, 1998. – 213 с.
6. Ларин Б.А. История русского языка и общее языкознание / Б.А. Ларин. – Москва: Просвещение, 1977. – 223 с.
7. Мокиенко В.М. Славянская фразеология / В.М. Мокиенко. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Высшая шк., 1989. – 287 с.
8. Словарь современного русского литературного языка: в 17 томах. – М.: Просвещение, 1977-1983.
9. Словник української мови: в 11 т. – К.: Наук. думка, 1970-1980. – Т.1-11.
10. Словник фразеологізмів української мови / В.М. Білоноженко, І.С. Гнатюк, В.В. Дятчук, Н.М. Неровня, Т.О. Федоренко. К.: Наук. думка, 2003. – 1104 с.
11. Олійник І.С., Сидоренко М.М. Українсько-російський російсько-український фразеологічний тлумачний словник / І.С. Олійник. – Харків: Прапор, 1997. – 462с.
12. Фразеологический словарь русского языка / Под ред. А.И. Молоткова. – М.: Сов. энцикл., 1967. – 544 с.
13. Черторизька Т.К. Динаміка взаємодії і взаємозбагачення української і російської мов / Т.К. Черторизька // Мовознавство. – 1982. – № 3. – С. 3-9.
14. Юрченко О.С. Формування фразеологічного фонду української літературної мови (кінець XVIII – поч. XIX ст.) – Харків: Вища шк., 1984. – 208 с.

УДК 811.161.2'373.611

МОРФОНОЛОГІЧНІ МОДЕЛІ І MORFOHOЛОГІЧНІ КЛАСИ ВЕРБАЛЬНИХ ПОХІДНИХ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Зюзькіна Г.М., здобувач

Кіровоградський державний педагогічний університет імені В. Винниченка

У статті розглянуто морфонологічні особливості морфем, подано характеристику морфонологічних явищ, зафіксованих при словотворенні вербальних похідних іншомовного походження, встановлено морфонологічні моделі і морфонологічні класи зазначених дериватів.

Ключові слова: морфонологічні явища, вербальні похідні іншомовного походження, морфонологічні моделі, морфонологічні класи.

Зюзькіна Г. Н. MORFOHOЛОГІЧЕСКИЕ МОДЕЛИ И MORFOHOЛОГІЧЕСКИЕ КЛАСЫ ВЕРБАЛЬНИХ ПРОИЗВОДНЫХ ИНОЯЗЫЧНОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ / Кировоградский государственный педагогический университет имени В.Винниченка, Украина.

В статье рассматриваются морфонологические особенности морфем, предлагается характеристика морфонологических явлений, зафиксированных при словообразовании вербальных производных иноязычного происхождения, выявлены морфонологические модели и морфонологические классы указанных дериватов.

Ключевые слова: морфонологические явления, вербальные производные иноязычного происхождения, морфонологические модели, морфонологические классы.

Zyuzkina H. M. MORPHONOLOGICAL MODELS AND MORPHONOLOGICAL CLASSES OF DERIVED BORROWED VERBS / Kirovohrad State Pedagogical University named after V. Vynnychenko, Ukraine.

The article deals with the process of word-forming of borrowed verbs. The morphonological features of word-formative morphemes are described. The analysis of morphonological phenomena is given. The morphonological models and morphonological classes of derived verbs are established.

Key words: morphonological phenomena, derived verbs, morphonological models, morphonological classes.

Дослідження присвячене одній із найактуальніших проблем взаємодії та взаємозбагачення мов. У роботі досліджуються морфологічні особливості словотворення вербальних похідних від основ іншомовного походження в сучасній українській мові.

Дієслово є найважливішою лексичною одиницею будь-якої мови. Воно, за твердженням В. Виноградова, належить до найскладніших і найбільш містких граматичних категорій та конструктивне порівняно зі всіма іншими категоріями частин мови. Дієслівні конструкції мають визначальний вплив на іменні словосполучення і речення [2, с. 349]. До того ж, як відзначає Т. Попова, дієслово за кількістю об'єднаних цієї частиною мови слів поступається лише іменникам, воно володіє значним по-тенціалом деривата і виступає основною словотворчою силою будь-якого словотвірного гнізда, тим самим значно впливаючи на всю дериваційну систему мови [5, с. 3-4].

Дієслова іншомовного походження становлять органічний компонент дериваційної системи української мови, тому виявлені в процесі дослідження морфологічні особливості творення зазначених дериватів можуть слугувати основою для вивчення особливостей та закономірностей словотвірної адаптації запозичень до системи української мови.

Морфологічні явища та закономірності словотворення розглядалися в працях М.Трубецького, Г.Улашина, Р.Аванесова, С.Бернштейна, О.Земської, Н.Льїної, С.Бромлей, Т.Булигіної, О.Ісаченка, В.Лопатіна, В.Касевича, О.Кубрякової, Ю.Панкраца, М.Панова, Т.Попової, Е.Станкевича, С.Толстої, І.Улуханова, В.Чурганової, Р.Лясковського, К.Ковалик, Д.Ворта, В.Дресслера, Я.Босака та ін. В україністиці проблеми морфології протягом тривалого часу порушувалися лише у зв'язку з вивченням явищ словозміни та формо-і словотворення в працях Л.Гумецької, І.Ковалика, А.Гриценка, В.Горпинича, К.Городенської, М.Кравченко, Т.Грязнухіної, Н.Клименко, Л.Полюги, Л.Родніної, З.Сікорської, Л.Кондакової, Л.Асіїв, Л.Комарової, І.Козленко, Н.Русаченко, М.Федурко, Г.Потапової, Г.Пристаї та ін.

У зв'язку з цим виникла необхідність системного дослідження морфологічних трансформацій, що супроводжують процес словотворення суфіксальних вербальних похідних іншомовного походження в сучасній українській мові.

Метою розвідки є дослідження морфологічних закономірностей слово-творення вербальних похідних від основ іншомовного походження. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) проаналізувати морфологічні ознаки словотвірних морфем; 2) з'ясувати морфологічні зміни і встановити морфологічні явища при словотворенні субстантивних похідних зазначеного типу; 3) описати морфологічну структуру похідних субстантивів, установити морфологічні моделі дериватів; 4) установити морфологічні класи вербальних похідних іншомовного походження як свідчення певного ступеня їх адаптації на ґрунті української мови.

За структурою дієслова іншомовного походження представлені непохідними та похідними основами. До непохідних належать ті, які потрапили до лексичної системи української мови безпосередньо з мови-джерела або через посередництво якоїсь мови і не встановили на ґрунті української мови словотвірні зв'язки з іменними основами, які б виділяли їх структурно і мотивували семантично, тобто ті дієслова іншомовного походження, передсуфіксальна частина яких не вживається самостійно в сучасній українській мові: *девальювати, декларувати, ратифікувати*. Статус похідних мають ті дієслова, які утворилися від іншомовних іменних основ – іменникових та прикметникових – на ґрунті української мови або встановили тут словотвірні зв'язки з іншомовними іменними основами. Визначальним способом творення таких дієслів є суфіксальний: *приватизувати, нормалізувати, субсидувати, лобювати*. Обмежено використано префіксально-суфіксальний спосіб (*збіюкратити, з'яничарити*) та складання (*самоідентифікуватися*) [4, с. 3].

Таким чином, нові дієслова найчастіше виникають внаслідок суфіксального творення для позначення певного виду діяльності особи. У творенні дієслівних похідних від іншомовних основ беруть участь такі суфікси: *-ува-*: *тампон – тампонувати, гранула – гранулювати, зонд – зондувати, деталь – деталювати; -ир/ува-*: *марш – марширувати, фарш – фарширувати; -из/ува- (-із/ува-)*: *ідеал – ідеалізувати, стиль – стилізувати, романтизм – романтизувати; -и/фік/ува- (-і/фік/ува-)*: *клас – класифікувати, мумія – муміфікувати, -ств/ува-*: *філософія – філософствувати, прожектор – прожекторствувати, бригадир – бригадирствувати; -и-*: *фасон – фасонити, рикошет – рикошетити, каламбур – каламбурити; -нича-*: *секрет – секретничати, саботаж – саботажничати*.

На думку Н.Авілової, для “сучасної системи не має значення, чи є дане дієслово за походженням запозиченим, чи воно утворено на слов’янському ґрунті. Важливо лише, чи мотивує його “первинний” іменник цілком, основа іменника або воно знаходиться з іменником у відношеннях взаємної мотивації” [1, с. 171]. Вибір того чи того суфікса пояснюється не характером твірної основи, а встановленою в українській мові традицією утворення нових дієслів за зразком запозичених, що вже адаптувалися на українському ґрунті з тим чи тим дериваційним значенням. Без попереднього аналізу мотиваційних відношень аналіз морфологічних закономірностей сполучуваності дериваційних морфем неможливий. У даній науковій розвідці розглядаються похідні (деривати), отримані шляхом безпосередньої мотивації. Під безпосередньою мотивацією розуміємо, слідом за І. Улухановим, мотиваційне відношення двох слів, одне з яких відрізняється від іншого тільки одним формантом, де формант – це найменший словотвірний засіб з числа тих, якими яке-небудь слово відрізняється від слів, що знаходяться з ним у відношеннях мотивації” [6, с. 34].

Таким чином, словотвірна пара як одиниця, у якій відбувається протиставлення твірної (мотивувальної) та похідної (мотивованої), має важливе та актуальне значення для дослідження словотворення в цілому, оскільки подібне зіставлення, безсумнівно, носить закономірний характер і може пролити світло на нерозв’язані проблеми словотвірної морфології дериватів з іншомовними основами.

У зв’язку з цим морфотактика дієслів з іншомовними основами вивчається на фоні і в рамках частиномовної належності твірних слів: іменників, прикметників. Таким чином, дієслова іншомовного походження утворенні за допомогою суфіксів *-ува-*, *-ир/ува-*, *-из/ува-* (*-із/ува-*), *-и/фік/ува-* (*-і/фік/ува-*), *-и-*, *-ств/ува-*, *-н/ича-* можуть бути мотивованими субстантивними або ад’єктивними основами іншомовного походження: *вітамін – вітамінізувати*, *індивідуальний – індивідуалізувати*, *нота – нотифікувати*, *манеж – манежити*, *ловелас – ловеласничати*. Відсубстантивні деривати іншомовного походження, утворенні за допомогою суфіксів *-ува-*, *-ір/ува-* (*-ир/ува-*), *-із/ува-* (*-из/ува-*), *-и/фік/ува-* (*-і/фік/ува-*) позначають дію, яка має відношення до того, що названо твірним іменником. Слід зауважити, що новоутворення виявляють прогресуючу тенденцію до такого чіткого виділення твірної основи: *анонс – анонсувати*, *алкіл – алкілувати*, *теза – тезувати*. Як зазначає К. Городенська, морфемна структура таких дієслівних основ найбільш прозора, оскільки іменний корінь поєднується з дієслівним суфіксом без будь-яких морфологічних змін [3, с. 31]. “Більшості відсубстантивних дієслів з іншомовними основами характерна прозорість виділення мотивуючої основи, регулярність співвідношень дієслова та мотивуючого іменника або дієслова та іменника, що знаходиться з дієсловом у відношеннях взаємної мотивації” [1, с. 175].

Відад’єктивні деривати іншомовного походження утворенні за допомогою суфіксів *-ува-*, *-ир/ува-*, *-из/ува-* (*-із/ува-*), *-и/фік/ува-* (*-і/фік/ува-*), *-ича-* позначають дію, яка має відношення до тієї ознаки, що названа твірним прикметником. Зазначений тип продуктивний головним чином в літературній мові, де досить широко презентуються дієслова з суфіксальними морфемами *-ир/ува-*, *-из/ува-* (*-із/ува-*), *-и/фік/ува-* (*-і/фік/ува-*), *-ича-*: *універсальний – універсалізувати*, *театральний – театралізувати*, *інтенсивний – інтенсифікувати*, *активний – активничати*. Але деякі дієслова іншомовного походження у співвідношенні з твірними основами мають у своїй структурі регулярні або нерегулярні зміни на межі основ, що зумовлені головним чином різними іншомовними прототипами або різночасовими запозиченнями.

Залежно від того, яких саме змін зазнає фонемна структура морфем (чи основ) під час словотворення вербальних дериватів за допомогою суфіксів *-ува-*, *-ир/ува-*, *-из/ува-* (*-із/ува-*), *-и/фік/ува-* (*-і/фік/ува-*), *-ств/ува-*, *-н/ича-*, *-ича-* виявлено такі типи морфологічних явищ: 1) альтернація фонем; 2) усічення; 3) нарощення; 4) модифікація наголосу. Якісні характеристики цих явищ визначаються як внутрішніми особливостями їх формування, так і властивостями дериваційного процесу.

Альтернацію фонем при словотворенні вербальних похідних іншомовного походження класифікуємо за місцем маніфестації, як ту, що відбувається на морфемному шві, а саме в морфемній твірній основі: 1) чергування приголосних фонем *С–С*: *ерозія – еродувати*, *діагноз – діагностувати*, *параліч – паралізувати*; 2) палаталізація приголосних фонем *С–С’*: *ацетил – ацетилювати*, *тремоло – тремолювати*, *алгоритм – алгоритмізувати*; 3) депалаталізація приголосних фонем *С’–С* (*комісія – комісувати*, *теорія – теоретизувати*) і ту, що відбувається в кореневих морфемній твірній основі (*банчер – банчирувати*, *валець – вальцювати*) (чергування голосних фонем *V–V*, *V–Ø*).

Слід зазначити, що кожне окреме чергування відзначається неоднаковою регулярністю навіть у межах словотворення вербальних похідних іншомовного походження. Пояснюється це характером мотивуючих іменникових основ, зокрема їх кінцевою фонемною структурою, а також залежить від певного дієслівного суфікса, з яким поєднується основа.

Явище усічення можна класифікувати за фонемним комплексом на три групи: 1) усічення голосних фонем (**Ув**): *декольте – декольтувати, плаке – плакувати, протеже – протежувати*; 2) усічення приголосних фонем (**Ус**): *субстантивний – субстантивувати, етикетка – етикетувати, приватний – приватизувати*; 3) усічення фонемних сполук (**Уф**): *пацифізм – пацифікувати, бюрократія – бюрократизувати, архаїка – архаїзувати*. Аналогічно можна класифікувати і явище нарощення: 1) нарощення голосних фонем (**Нв**): при словотворенні вербальних дериватів з іншомовними основами не зафіксовано; 2) нарощення приголосних фонем (**Нс**): *крокі – крокіювати, тату – татуювати*; 3) нарощення фонемних сполук (**Нф**): *аксіома – аксіоматизувати, Америка – американізувати*.

Коливання наголосу в запозичених словах неминуче: воно свідчить про те, що дієслова іншомовного походження взаємодіють з українською лексикою та поступово асимілюються нею. Наголос у суфіксальних вербальних похідних від іншомовних основ виступає морфонологічним засобом словотворення дериватів. Наголос при словотворенні зазначених дериватів характеризується як системна одиниця, яка існує не ізольовано, а у зв'язках з іншими субстанціями, тому поняття наголосу розглядаємо через поняття акцентної позиції. Аналіз зазначених дериватів дає можливість встановити дві акцентні позиції: 1) нерухомий наголос (1А): *епіграма – епігра́мита, сабота́ж – сабо́та́женича́ти*; 2) наголошений формант (4А): *бо́мба – бомбо́ути, ста́рт – старто́увати*.

У сучасній українській мові найпродуктивнішим засобом формування суфіксальних вербальних похідних від основ іншомовного походження виступає суфікс **-ува-**. Виявлено 15 морфонологічних моделей, характерних для основ зазначених дериватів на **-ува-**: М 1: **Io (4A) + -ува-** (516; 84 %): *крокет – крокет-ува-ти, телефон – телефон-ува-ти, гіпс – гіпс-ува-ти, атака – атак-ува-ти*; М 2: **Io (Уф, С'-С, 4A) + -ува-** (24; 3,9 %): *анестезія – анестез-ува-ти, рецензія – реценз-ува-ти*; М 3: **Io (С-С', 4A) + -ува-** (16; 2,6 %): *ацетил – ацетил'-ува-ти, протокол – протокол'-ува-ти, шахтар – шахтар'-ува-ти*; М 4: **Io (Уф, Нф, 4A) + -ува-** (16; 2,6 %): *опозиція – опозиці-он/ува-ти, селекція – селекці-он/ува-ти, функція – функці-он/ува-ти*; М 5: **Io (Уф, 4A) + -ува-** (8; 1,3 %): *цитата – цит-ува-ти, швартів – шварт-ува-ти*; М 6: **Io (Ув, 4A) + -ува-** (6; 1 %): *резюме – резюме-ува-ти, плаке – плак-ува-ти*; М 7: **Io (Уф, С-С, 4A) + -ува-** (6; 1 %): *суспензія – суспенд-ува-ти, проекція – проект-ува-ти*; М 8: **По (Ус, 4A) + -ува-** (5; 0,7 %): *східний – схід-ува-ти, легітимний – легітим-ува-ти*; М 9: **Io (Ув, С'-С, 4A) + -ува-** (4; 0,5 %): *травесті – травест-ува-ти, хімі – хім-ува-ти*; М 10: **Io (С-С, 4A) + -ува-** (4; 0,5 %): *рефлекс – рефлект-ува-ти, римеса – примет-ува-ти*; М 11: **Io (V-V/V-Ø, 4A) + -ува-** (4; 0,5 %): *демпфер – демпф-ір/ува-ти, шабер – шабр-ува-ти*; М 12: **Io (Нс, 4A) + -ува-** (4; 0,5 %): *лобі – лобі-ува-ти, табу – табу-ува-ти*; М 13: **Io (Ув/ф, С'-С', 4A) + -ува-** (3; 0,4 %): *постулат – постул'-ува-ти, тремоло – тремол'-ува-ти*; М 14: **Io (Ус, 4A) + -ува-** (2; 0,25 %): *конкурс – конкур-ува-ти, етикетка – етикет-ува-ти*; М 15: **Io (Нф, 4A) + -ува-** (2; 0,25 %): *матриця – матриц-і-ува-ти, жест – жест-икул'-ува-ти*.

У сучасній українській мові не менш продуктивним засобом формування вербальних похідних від основ іншомовного походження виступає суфікс **-из/ува-** (**-із/ува-**). Виявлено 15 морфонологічних моделей, характерних для від субстантивних і відад'єктивних основ дієслів іншомовного походження на **-из/ува-** (**-із/ува-**): М 1: **Io (С-С', 4A) + -із/ува-** (36; 19,7 %): *символ – символ'-із/ува-ти, желатин – желатин'-із/ува-ти*; М 2: **Io (Уф, 4A) + -із/ува-** (31; 16,9 %): *герой – геро-ї-з/ува-ти, етимолог(ія) – етимолог-із/ува-ти*; М 3: **Io (4A) + -из/ува-** (30; 16,4 %): *аромат – аромат-из/ува-ти, метафора – метафор-из/ува-ти*; М 4: **По (Ус, 4A) + -із/ува-** (30; 16,4 %): *монументальний – монументал-із/ува-ти, палатальний – палатал'-із/ува-ти*; М 5: **По (Ус, С-С', 4A) + -із/ува-** (12; 6,7 %): *гуманний – гуман'-із/ува-ти, примітивний – примітив-із/ува-ти*; М 6: **Io (4A) + -із/ува-** (7; 3,8 %): *алкоголь – алкоголь'-із/ува-ти, вакуоля – вакуол'-із/ува-ти*; М 7: **Io (Уф, С'-С, 4A) + -из/ува-** (7; 3,8 %): *гербарій – гербар-из/ува-ти, демократія – демократ-из/ува-ти*; М 8: **По (Ус/ф, 4A) + -из/ува-** (7; 3,8 %): *велярний – веляр-из/ува-ти, лінійний – лінар-из/ува-ти*; М 9: **Io (Нф, 4A) + -из/ува-** (5; 2,7 %): *флегма – флегм-ат-из/ува-ти, драма – драм-ат-из/ува-ти*; М 10: **Io (Уф, 4A) + -из/ува-** (5; 2,7 %): *фетиш – фетиш-из/ува-ти, белетрист – белетр-из/ува-ти*; М 11: **Io (Уф, С-С', 4A) + -із/ува-** (4; 2,2 %): *оптимум – оптим-із/ува-ти, максимум – максим-із/ува-ти*; М 12: **Io (Нф, 4A) + -із/ува-** (3; 1,6 %): *Європа – європ-є-із/ува-ти, алгебра – алгебр-а-із/ува-ти*; М 13: **Io (С-С, 4A) + -из/ува-** (3; 1,6 %): *гіпноз – гіпноз-из/ува-ти, хаос – хаот-из/ува-ти*; М 14: **Io (Уф, Нф, 4A) + -із/ува-** (2; 1,1 %): *комерція – комерці-ал-із/ува-ти, революція – революці-он-із/ува-ти*; М 15: **Io (Уф, С'-С, Нф, 4A) + -из/ува-** (1; 0,6 %): *теорія – теор-ет-из/ува-ти*.

Словотворення вербальних похідних від основ іншомовного походження з питомим українським суфіксом **-и-** репрезентують 5 морфонологічних моделей: М 1: **Io (1A) + -и-** (44; 83 %): *партизан – партизан-и-ти, магніт – магніт-и-ти*; М 2: **Io (4A) + -и-** (4; 7,5 %): *шторм – шторм-и-ти, фронт – фронт-и-ти*; М 3: **Io (С-С, 1A) + -и-** (3; 5,7 %): *батрак – батрач-и-ти, музика – музич-и-ти*; М 4: **Io (Уф, С'-С, 1A) + -и-** (1; 1,9 %): *економія – економ-и-ти*; М 5: **Io (С'-С, 1A) + -и-** (1; 1,9 %): *каніфоль – каніфол-и-ти*.

Зафіксовано досить незначну кількість суфіксальних вербальних похідних від основ іншомовного походження словотвірних типів на **-ур/ува-**, **-у/фік/ува-** (**-і/фік/ува-**) і **-ств/ува-**, що дає можливість скласти 4 морфонологічні моделі дериватів на **-ур/ува-**: М 1: **Io (4A) + -ур/ува-** (3; 11,6 %): *акт – акт-ур/ува-ти, фарш –*

фари-ир/ува-ти; М 2: **Io** (**Уv**, **4A**) + **-ир/ува-** (3; 11,6 %): *плісе – пліс-ир/ува-ти, драже – драж-ир/ува-ти*; М 3: **Io** (**С-С'**, **4A**) + **-ір/ува-** (3; 11,6 %): *піке – пік-ір/ува-ти, драга – драг-ір/ува-ти*; М 4: **Io** (**Уf**, **С'-С**, **4A**) + **-ир/ува-** (1; 3,8 %): *радіо – рад-ир/ува-ти*; 4 моделі дериватів на **-у/фік/ува-** (**-і/фік/ува-**): М 1: **Io** (**4A**) + **-у/фік/ува-** (4; 15,2 %): *трест – трест-и-фік/ува-ти, газ – газ-и-фік/ува-ти*; М 2: **Io** (**Уf**, **4A**) + **-у/фік/ува-** (3; 11,6 %): *кодекс – коди-фік/ува-ти, пластика – пласт-и-фік/ува-ти*; М 3: **Io** (**Уf**, **4A**) + **-і/фік/ува-** (2; 7,6 %): *мумія – мумі-фік/ува-ти, амоній – амоні-фік/ува-ти*; М 4: **По** (**Уf**, **4A**) + **-у/фік/ува-** (2; 7,6 %): *ідентичний – іденти-фік/ува-ти, інтенсивний – інтенси-фік/ува-ти*; і 1 модель дериватів на **-ств/ува-**: М 1: **Io** (**1A**) + **-ств/ува-** (5; 19,4 %): *патріот – патріот-ств/ува-ти*.

Для вербальних дериватів іншомовного походження словотвірного типу на **-ича-** і **-н/ича-** характерні такі моделі: **По** (**1A**) + **-ича-**: *сентиментальний – сентиментальн-ича-ти, наївний – наївн-ича-ти*; **Io** (**1A**) + **-н/ича-**: *ловелас – ловелас-н/ича-ти, авантюра – авантюр-н/ича-ти*.

На підставі проведеного аналізу стає можливим узагальнення всіх морфологічних явищ, які супроводжують дериваційний процес суфіксальних вербативів іншомовного походження та встановлення морфологічних класів зазначених дериватів.

Словотворення відад'єктивних суфіксальних вербативів іншомовного походження відбувається згідно таких морфологічних класів дериватів: 1) **МК-1** (відсутність морфологічних трансформацій) (7): *фамільярн-ича-ти*; 2) **МК-2** – (комплекс з двох морфологічних трансформацій): **У+Мн** (44): *субстантив-ува-ти, націонал-із/ува-ти, ідент-и/фік/ува-ти*; 3) **МК-3** (комплекс з трьох морфологічних трансформацій): **Аф+У+Мн** (12): *колектив-із/ува-ти*.

Словотворення відсубстантивних суфіксальних вербативів іншомовного походження відбувається згідно таких морфологічних класів дериватів: 1) **МК-0** – (відсутність морфологічних трансформацій) (57): *амур-н/ича-ти, скипидар-и-ти*; 2) **МК-1** – “елементарний” (одна морфологічна трансформація): **Мн** (584): *педаліз-ува-ти, комп'ютер-із/ува-ти, мари-ир/ува-ти, маневр-ува-ти*; 3) **МК-2** – (дві морфологічні трансформації): **У+Мн**, **Аф+Мн**, **Н+Мн** (194): *маркір-ува-ти, старт-ува-ти, мілітар-із/ува-ти*; 4) **МК-3** – (три морфологічні трансформації): **Аф+У+Мн**, **У+Н+Мн** (89): *колектив-із/ува-ти*.

Таким чином, проаналізувавши морфологічні особливості словотворення суфіксальних вербальних похідних іншомовного походження, можна зробити такі висновки: 1) дослідження зазначених особливостей дає можливість вивчити процес взаємоприсотування твірної іменникової основи та дериваційного форманта, для яких характерні такі морфологічні явища, як модифікація наголосу, усічення, нарощення, чергування; 2) найпоширенішим морфологічними модифікаціями при словотворенні вербативів від іншомовних основ є модифікація наголосу та усічення фонем; 3) найпродуктивнішим морфологічним класом відад'єктивних суфіксальних вербативів іншомовного походження є “елементарний клас” – дериваційний процес зазначених дериватів супроводжується лише модифікацією наголосу; 4) найпродуктивнішим морфологічним класом відсубстантивних вербативів іншомовного походження є морфологічний клас, що характеризується комплексом з двох морфологічних трансформацій (усічення фіналі твірної основи і модифікації наголосу).

Таким чином, аналіз морфологічних моделей і встановлення морфологічних класів дієслів іншомовного походження, дає змогу описати морфологічну структуру похідних субстантивів, дослідити механізм зазначених морфологічних модифікацій і відповідно виразніше окреслити процес словотвірної та морфологічної адаптації іменників іншомовного походження.

Перспективу подальшого дослідження убачаємо у виробленні принципів опису морфологічних класів дериватів іншомовного походження та систематизуванні основних морфологічних характеристик дериваційного процесу від основ іншомовного походження.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

М – морфологічна модель; МК – морфологічний клас; Мн – модифікація наголосу; Аф – альтернація фонем; А – акцентна позиція; V – будь-яка голосна; С – будь-яка приголосна; У – усічення; І – інтерференція; Н – накладання; Іо – іменникова основа; По – прикметникова основа.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авилова Н.С. Слова интернационального происхождения в русском литературном языке нового времени / Н.С. Авилова. – М.: Наука, 1967. – 245 с.

2. Виноградов В. В. Русский язык. Грамматическое учение о слове / В. В. Виноградов. – М.: Высшая шк., 2001. – 718 с.
3. Городенська К.Г., Кравченко М.В. Словотвірна структура слова (відіменні деривати) / К. Г. Городенська, М. В. Кравченко. – К.: Наук. думка, 1981. – 198 с.
4. Навальна М. І. Дієслівна лексика соціально-економічної сфери (на матеріалі мови засобів масової інформації кінця ХХ ст.): автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова” / М.І. Навальна. – К., 2002. – 18 с.
5. Попова Т.В. Русские непроездовые глаголы: морфемная структура и деривационные особенности / Т.В. Попова. – Екатеринбург, 1996. – 119 с.
6. Улуханов И.С. Словообразовательная семантика в русском языке и принципы ее описания / И. С. Улуханов. – М.: Наука, 1977. – 256 с.

УДК 811.161.2'373.25

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОКРЕСЛЕННЯ СЕНСОРНОЇ ЛЕКСИКИ У ЩОДЕННИКОВОМУ ДИСКУРСІ

Ігнат'єва С.Є. докторант, к. філол. н., доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка

Стаття присвячена дослідженню особливостей функціонування лексем, які номінують інформацію, що потрапляє до людини через слуховий сенсорний канал, а також сам процес поступання цієї інформації. Виокремлено ключові слухові аксіологеми й основні оцінні стереотипи, які слугують засобом вираження ціннісної картини світу в українському щоденниковому дискурсі.

Ключові слова: щоденниковий дискурс, сенсорна (слухова) лексика, ціннісні орієнтири, аксіологеми, мікрополе “звук”, номінатори звуків.

Ігнат'єва С.Е. ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ ОЧЕРЧЕНИЯ СЕНСОРНОЙ ЛЕКСИКИ В ДНЕВНИКОВОМ ДИСКУРСЕ/ полтавский национальный педагогической университет им. В.Г. Короленко, Украина.

Статья посвящена исследованию особенностей функционирования лексем, которые номинируют информацию, что поступает к человеку посредством слухового сенсорного канала, а также сам процесс поступления этой информации. Выделены слуховые аксиологеми и основные оценочные стереотипы, которые служат средством выражения ценностной картины мира в украинском дневниковом дискурсе.

Ключевые слова: дневниковый дискурс, сенсорная (слуховая) лексика, ценностные ориентиры, аксиологеми, микрополе „звук”, номинаторы звуков.

Ignatieva S. FUNCTINAL OUTLINES IN SENSOR LEXICAL DIARY DISCOURSE, the National Pedagogical University, Poltava, Ukraine.

The paper is devoted to the study of the functioning of lexemes, which nominated the information that comes to man through the auditory sensory channel, as well as the process of transmission of this information. Allocated hearing axiologems and basic evaluation stereotypes that serve as means of expressing the value of the world picture in the Ukrainian diary discourse.

Keywords: diary discourse, sensory vocabulary, values, hearing axiologems, microfield “sound”, nominatory sounds.

У сучасному мовознавстві значно зростає зацікавленість антропоцентричними підходами до проблем мовної об'єктивації світосприйняття в аксіологічному аспекті. Як зауважує О.Д. Огуй, “Людина існує у багатовимірному світі <...>, а відчуття через органи чуття локалізуються у свідомості двомірно як конструйовані відображення, що виявляються на мовному рівні як одновимірний сигнал” [6, с. 21]. Аналіз індивідуально-авторських ціннісних картин світу, які віддзеркалюються у щоденниковому дискурсі, допомагає виявити найрізноманітніші можливості взаємодії аксіологічних категорій у межах єдиної системи.

Останнім часом дослідники все частіше звертають свою увагу на особливості функціонування в художніх текстах сенсорної лексики. (Житков 1999, Архипова 2002, Свинцицька 2004, Жаркова 2005). Це не випадково, оскільки сприйняття, як і оцінна діяльність, є невід'ємними складниками життя людини. Складність організації і аксіологічна значеннєвість почуттєвого фрагмента мовної картини світу, а також нагальна потреба у вивченні мовних засобів і механізмів втілення у щоденниковому дискурсі авторських унікальних ідей світобачення і ціннісні орієнтири ще не були об'єктом дослідження у вітчизняному мовознавстві. Тому все це і визначає актуальність нашого дослідження.